

bagorça: «n' us pasesse que ye *péna* dixà que se acabe el ball ---?», «qué *péna* tiengo de que no s'hi pusa-rán ---» (Benasc, 1965).

En particular aviat apareix fixada la locució adverbial *a penes*: «per què yo leix lo món --- rahons hi ha 5 asats --- que quaix *a penes* veig null home en lo món, qui faça son dever en honrar, amar e conèixer Déu», Llull (*Blanq.*, *NCL* I, 80.18); «una dona havia los pits tan secs que *a penes* podia parlar ni alenar» (id., *Merav.*, Ag. I, 181). Sovint intensificat ponderativament, *a grans*, *a dures*, *a males penes*, bastant afavorit, aquest, des d'antic i ben viu encara (sobretot en comarques val.: *a mâles pénes*, Petrer, 1963): «la coca en què venia don Atho de Foçes --- ab les companyes des cavallers --- hagué a tornar per força de temps a 15 Terragona --- e cuydaren perir tots, per ço car la coca faÿa molta aygua e era veyla, e *a males penes* pogue-ren-ne traure la roba e ls cavalls --- e trencà's tota sobre la mar», Jaume I (Ag., 154, § 104).

Poca pena és una mica més atenuat que *poca vergonya*: «un home al qui es pot classificar per un crèdit de 50.000 ptes.; però aquest home té --- la traça, la *poca pena* (--- aquests girs de llengua tan dúctils que permeten --- definir --- sense agraviar); d'anar a 10 bancs i fer-se classificar a cada un --- una classifica-ció de 500.000 ptes», Coromines 1924 (*Di. i Re.* II, 396). D'ací el compost un *poca-pena* = un *poca-vergonya*.

A penes és comú avui a totes les llengües romàniques d'Occident (ja tan inveterat en portuguès que allà 30 i en cast. d'Amèrica pren el sentit de 'només');¹ una locució així ja devia doncs circular en llatí vulgar tardà, i que en la seva creació tingué part una confusió vulgar amb el clàssic *PAENE* 'gairebé' (mot, per cert, sense nexa etimològica, ni indoeuropeu, amb l'heHenis-me *poena*) m'ho fan sospitar alguns passatges que es llegeixen en Gregori de Tours, S. VI: «veniam legentibus precor si, aut in litteris aut in syllabis, grammaticam artem excessero, de qua *ad paene* non sum imbutus» (*Historia Francorum*, prefaci, extrets de Morf, 40 p. 3, algun copista mirà d'arreglar-ho canviant-ho en un no menys incorrecte *ad plene*). Crido l'atenció sobre un ús que em sembla incorrecte i que només he notat en algun escriptor valencià (no pas dolent): «aquella obra *a penes* no tingué difusió», «no es podrà 45 usar fins que no s'haja acabat això o allò»; sembla que només *a penes* tingué i fins que s'haja o mentre no s'haja --- (res d'això en els estudis de Fabra sobre el no expletiu, tipus *temo* que no, *tampoc* no, ni en *Gram.* de 1940, de 1917, § 102, 105b, ni 1912, § 141).

DERIV.: *Penal* adj. [Eiximenis]; *penalitat* [fi segle xv, I. de Villena]; *penalista*; +*penalitzar* neologisme que s'estén bastant, no sempre útilment. *Penós* [fi S. xv, I. de Villena; la cita que en dóna *AlcM* no deu ser de Llull, sinó del modernitzador del S. xvi]; *peni- 55 ble* [Lacav.] és un gallicisme intolerable i inútil.

Penar [3.ª quart S. XIII, Cerverí de Girona, p. ex., 20/90; cites d'ell i de trobadors occitans aplega Le-went, *RomPhilCal.* II, 27-28]; «pena per *penar*» junt amb «pena per la dolor» i «per *plomar*» (en el *Torc.* 60

d'Aversó, 289), Ausiàs; «de dias estic trist y de nits no reposo, / sempre n'estic *penant* quant l'encontraré sola», MilàF (*Romlo.*, 313.7, reco. Alt Vallespir); «fillas? caseu-las ab qui 'ls agrada / y no las fareu *penar* en esta vida y en l'altra», id. (217.16); «tota la caterva de perols, paelles, cassoles, ansats d'aram, semblen éssers d'una vida rudimentària que, en les hores augustes dels planys i dels platxeris, rumien i *penen* i s'alegren i s'abalteixen amb l'escalfor benigna de la llar», Coromines (*Silèn*, § 4, p. 66).

Penat [Ausiàs], «lexa disputes / e no refutes / los consells meus: / cert, si no-ls creus, / viuràs *penat*, / morràs damnat», JRoig (*Spill*, 15399). Prengué sentits secundaris com 'penós, que costa esforç' o 'primparat, consentit, ruïnós' [*Tirant* de Galba]; «ni muller sempre afaytada, / ni beure en taça *penada*» adagi val. (CRos, *AdagesR*, 1736, p. 77); cf. cast. *vasija penada*, *galope penado* en Cervantes, *DCEC/DECH* (n. 1); «s'entén per *aigua penada* la que no es pot utilitzar sense ésser aixecada, sia per mà de l'home, sia per mitjà d'algun enginy que la supleixi o ajudi», *Cost. Manc.* (II, 66); «aquella partida té una senieta, perquè puja l'aigua molt *penà*» CastdPna., 1961; potser no és solament curiós confrontar-ho amb el mossàr. cordovès *penato* 'desgraciat' usat per Abencuzman, S. XII («ya mutárnani Salbato / tu 'n hazin, tu 'n *penato*»). *Penable*. *Penadament*. *Apenar* [Lab. 1888]; «aquell feréstec geni / --- baldament us *apeni*», Ruyra (*Fedra*, O. C., 1470); *apenat*.

Punir 'castigar' (antic i llavors, en part almenys, popular), del ll. PŪNIRE id., derivat de POENA amb un altre tractament fonètic del diftong grec [*VidesR*]: «se fa per lo lur leu *puniment* --- que algunes ànimes eren *punides* en ombra», 240r2 (trad. *umbrâ* 'encobertament, en obscuritat', p. 731); «si alguns eren preses en la cort del balie, si per dret o per composició no eren *punitz*, que per rasó de càncer no degen re pagar» 1324, *Cartoral* de Vilafranca de Conflent (f.º 6vº); com altres verbs en -ir li mudaven alguns analògicament la u en o: «jo prec Déu te *ponesca* de la tua ingratitude», *Curial* (*NCL* I, 60). Per confusió amb *punyir* 'punxar, apunyalat' PUNGERE (i potser ajudant-hi *puny* i *munyidor* etc. de MONERE) se'n féu *punyir* localment: així en l'arag. de mj. S. XIII (*Vidal Mayor*) i al Ross.: «—Veiam, recita la lliçó! --- Mé, del temps que el mestre rembola, / mi-ci que s'ou: —Piu, piu! —Crida 'l mestre—: --- me'n vai a *punyir* tots, jo!», Saissset, *Perpiny.*, 77. *Punible* [1391]; *punibilitat*. *Punició* [*Cròn. del Cerimoniós*]. *Punidor*. *Puniment* [*VidesR*, supra; Llull]. *Punitiu*; *punitivitat*; *punificar*, -ficatiu.

Impune, pres del ll. *impūnis* 'no castigat' que no crec censurable d'usar en català, però sempre ha estat més nostre, i sona millor en la nostra llengua, *impunit* [JoMartorell]: «del meu bon dret surt una bona sperança obtesa e desijada --- car Déu omnipotent no permetrà que tan leig crim com és aquest reste en lo món *inponit*» (§ 135, Ag. II, 204); també sovint en el *Tirant* de Galba: «ara yo-t perdone per ço com stic en l'article de la mort --- e yo confie en Mafomet que altri 60 t pagarà, car la tua gran maldat no pot restar *impu-*